

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1925

1: ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΩΔΕΙΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Κατὰ τὸ ἔτος 1925 αἱ ἐν τῷ Ὁδείῳ τοῦ Περικλέους σκαφικαὶ ἡμῶν ἐργασίαι περιορίσθησαν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν μικροῦ ἔτι τεμαχίου (πέντε μέτρων), ὅπερ ὑπελείπετο ἐκ τοῦ τοίχου τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ Ὁδείου πρὸς ὀλοσχερῇ ἀποκάλυψιν τῆς πλευρᾶς ταύτης. Οὕτω διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ τεμαχίου τούτου φθάσαντες εἰς τὸ τέρμα, γνωρίζομεν νῦν ἀκριβῶς τὸ μῆκος τῆς πλευρᾶς ταύτης, ὅπερ μετρηθὲν ἔχει μῆκος 67 μέτρων.

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Dörpfeld καὶ τὸ πλάτος τοῦ κτιρίου θὰ ἔχη τὰς αὐτὰς διαστάσεις, ἐπομένως θεωρεῖ αὐτὸ τετράγωνον, ὡς ἦν τὸ Θεοσίλειον τῆς Μεγαλοπόλεως κτισθὲν, ὡς γνωστόν, καὶ τοῦτο κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Περικλείου Ὁδείου.

Ἐτερματίζετο δέ, ὡς βλέπομεν νῦν, ὁ τοῖχος οὗτος μέχρι σχεδὸν τοῦ ἀνατολικοῦ ἀναλήμματος τοῦ θεάτρου, ἀφιεμένης ὀπισθεν στενωπότης διόδου, πλάτους 0,50 τοῦ μέτρου, μεταξὺ τῶν δύο οἰκοδομημάτων.

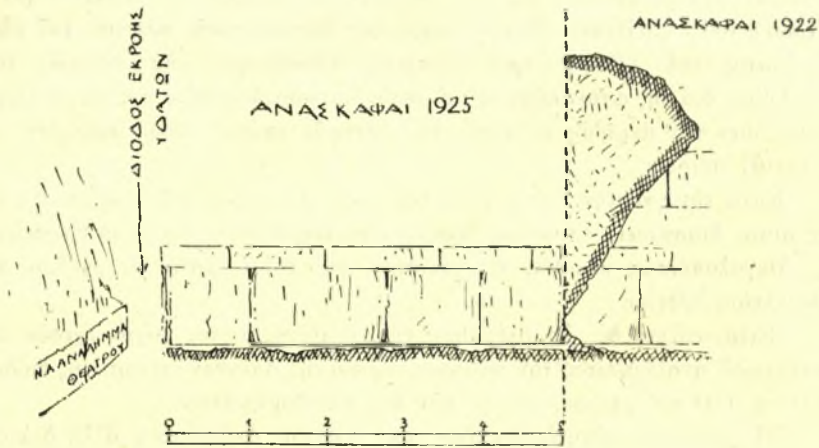
Ἡ στενωπότης αὕτη διόδος ἦτο οὐχὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ διὰ τὴν ῥοὴν τῶν ὑδάτων τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως κατερχομένων, ὡς τοῦτο παρατηρήθη καὶ εἰς τὰ ἐν Περγάμῳ οἰκοδομήματα τῆς Ἀγορᾶς.

Τὸν προορισμὸν τῆς στενωπότης ταύτης διόδου ἐμάθομεν ἐξ ἐπιγραφῆς ἀστυνομικῆς εὐρεθείσης ἐν Περγάμῳ καὶ δημοσιευθείσης ἐν *Mittheilungen* τοῦ 1902 σελ. 47 καὶ ἐφ' ἐξῆς ὑπὸ ν. Prött καὶ W. Kolbe. Καλεῖται δὲ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἡ στενὴ αὕτη διόδος περιστάσις ἔχουσα πλάτος 0,50 τοῦ μέτρου, ὡς ὁ νόμος ὥριζε. Τὴν πληροφορίαν ταύτην ὀφείλω εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Dörpfeld, ὅστις μετὰ πολλοῦ διαφέροντος παρηκολούθησε καὶ ἐρέτος τὰς ἐν τῷ Ὁδείῳ ἀνασκαφικὰς ἡμῶν ἐργασίας.

Οἱ δημοσιεύσαντες καὶ σχολιάσαντες τὴν ἀστυνομικὴν ταύτην ἐπιγραφὴν σοφοὶ ἀρχαιολόγοι ἀναφέρουσιν ὅτι κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς μόλις χρόνους ἐγένετο χρῆσις τοιαύτης στενῆς διόδου μεταξὺ τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Περγάμου ἀναφέρουσι δὲ ὅτι καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας εὐρέθησαν τοιαῦται στεναὶ ὁδοὶ ὡς λ. χ. ἐν Πριήνῃ, ἀλλ' ἐκεῖ ἐπειδὴ ἡ πόλις ἐκτίσθη εἰς τὰς ὑπωρεῖας τοῦ βραχέως λόφου τῆς πόλεως καὶ δὲν ὑπῆρχε φόβος

πλημμύρας, ἢ στενωτάτη αὕτη δίοδος ἐγένετο οὐχὶ χάριν ἐκροῆς τῶν ὑδάτων, ἀλλὰ χάριν προφυλάξεως ἀπὸ τῆς ὑγρασίας.

Ἐν Ἀθήναις ἀναφέρουσιν ὅτι παρατηρήθη ὡσαύτως εἰς τὴν Στοὰν τοῦ Εὐμένους κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Ἡ εὐρεσις νῦν ὑφ' ἡμῶν τῆς στενῆς ταύτης διόδου ἐν τῷ Ὁδεῖῳ τοῦ Περικλέους ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι τὸ πρῶτον νῦν μανθάνομεν ὅτι κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἦτο ἐν χρῆσει ἡ ἀστυνομικὴ αὕτη διάταξις καὶ ἡ χρῆσις τῆς στενῆς ταύτης διόδου πρὸς διέξοδον τῶν ὑπερίων ὑδάτων. Περίστασις ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε ὅτι ἐλέγετο τὸ ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ μέχρι τῆς ἐξωτερικῆς κιονοστοιχίας τοῦ ναοῦ διάστημα ἤδη διὰ τῆς μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς μανθάνομεν ὅτι ἐλέγετο καὶ ἡ μεταξὺ δύο

Εἰκ. 1. ΒΔ τοῖχος Ὁδείου Περικλέους.

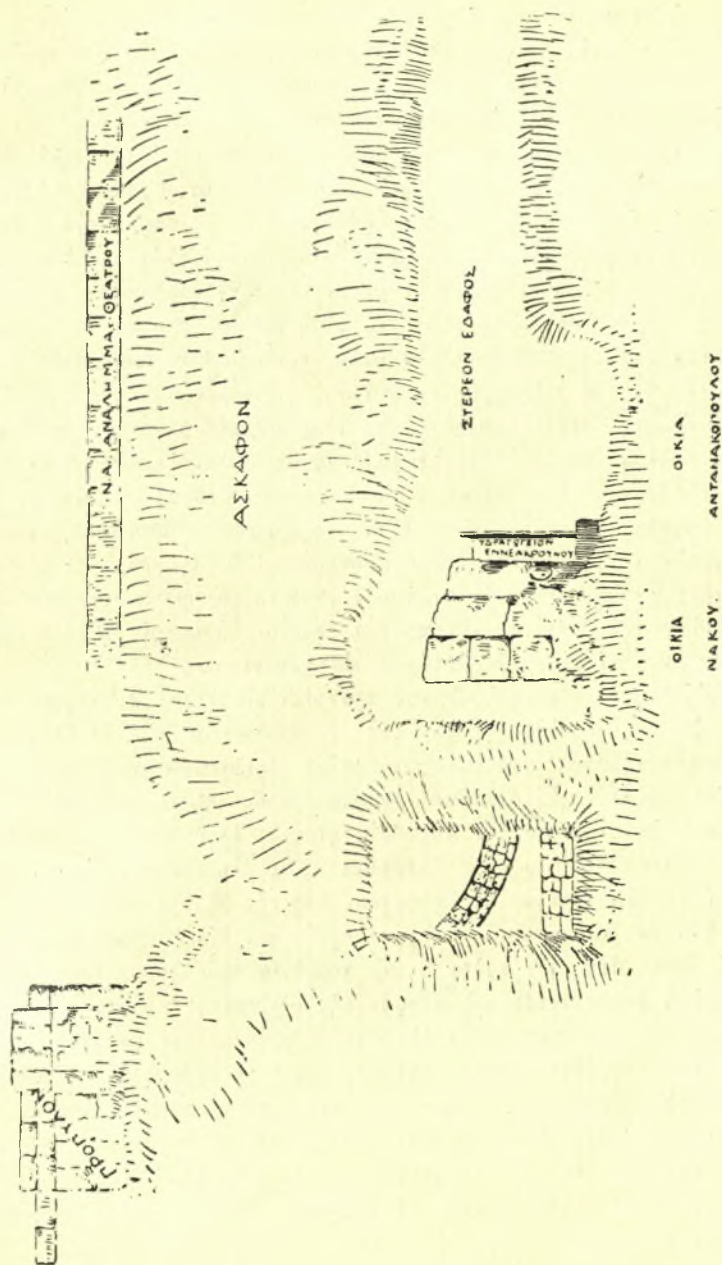
οἰκοδομημάτων στενὴ δίοδος πλάτους 0.50 τοῦ μέτρου, ὡς ὁ νόμιος αὐστηρῶς ὥριζε, πρὸς διέξοδον τῶν ὑπερίων ὑδάτων χρησιμεύουσα.

Καὶ τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐφέτος μικροῦ τεμαχίου τοῦ τοίχου τούτου διατηρεῖται ἐν καλῇ καταστάσει ἢ διὰ μαρμαρίνων πλακῶν ἐπένδυσις (εἰκ. 1).

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ μέρους ἐκεῖ εὑρομεν θεμέλιον οἰκιῶν τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας χρόνων, ὡς καὶ μεγάλους πίθους δι' οἰκογενειακὰς ἀνάγκας. Εὑρομεν ἐπίσης τέσσαρας τάφους μικρῶν παιδῶν κεραμοστεγεῖς, οἵτινες περιεῖχον μόνον τοὺς σκελετοὺς ἄνευ κτερισμάτων.

Ἡ ἐπίχωσις ἐνταῦθα ἦν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπομεν, μεγάλη, ὑπὲρ τὰ 7 μέτρα.

Ἦδη ὑπολείπεται νὰ ἀνασκαφῇ τὸ ἐμβαδὸν τοῦ μεσημβρινοανατολικοῦ μέρους τοῦ Ὁδείου, ἀλλ' ὁ τεράστιος ὄγκος τοῦ καλύπτοντος αὐτὸ χώματος, ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐπιχώσεως, θέλει ἀπαιτήσῃ καὶ χρόνον μακρὸν καὶ δαπάνην οὐ σμικρὰν, λόγῳ τῆς μεγάλης ὑψώσεως τῶν ἡμερομισθίων τῶν ἐργα-

Εικ. 2. Λεπτομέρεια ανασκαφής τού 'Ωδειού τού Περικλέους.

τῶν, διὰ τοῦτο ἀνεβάλομεν τὴν ἐργασίαν ταύτην δι' εὐθετώτερον χρόνον ὁπότε καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία διὰ γενναιοτέρας ἐπιχορηγήσεως θέλει βοηθήσει ἡμῖν εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ὠδείου ἡμῶν.

Ἡμεῖς ἐπειγόμεθα νῦν νὰ ἀνακαλύψωμεν τὰς ἐξωτερικὰς πλευρὰς τοῦ οἰκοδομήματος, ἵνα γνωρίσωμεν τὸ ταχύτερον τὴν ἔκτασιν τούτου.

Περαιτέρω ἐξηρευνήσαμεν τὸν μεταξὺ τοῦ προπύλου (πρβ. σχέδιον **εἰκ. 2**) καὶ τῶν οἰκιῶν Ἀντωνοπούλου καὶ Νάκου χώρον (ΑΕ 1922 σελ. 26 εἰκ. 1.) ἀνορύξαντες τάφρους ὀριζοντίως καὶ καθέτως μῆκ. 6 μέτρων καὶ πλάτους 2 μέτρων, φθάσαντες δὲ μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους. Ἐν τοῖς ἄνω στρώμασι τούτων εὔρομεν ἐπίσης θεμέλια τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας χρόνων, ἔνθα, ὡς γνωστόν, ἦσαν καταφικημένα τὰ μέρη ταῦτα, λόγῳ τῆς λυμαιομένης τὴν χώραν πειρατείας, βαθύτερον δὲ ἄλλα κτίσματα τῶν τελευταίων ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ τείχος κροκαλοπαγῶν εἰργασμένων ὀγκολίθων ἰσοδομικοῦ συστήματος (Brescia) πάχους $1\frac{1}{2}$ μέτρ., οὗ τὸ διάκενον ἦν πεπληρωμένον διὰ μικροτέρων λίθων. Ἐπίσης εὔρομεν θεμέλιον ἄλλου κτίσματος ἐκ μικρῶν λίθων μετ' ἀσβέστου ἡμικυκλικῶς σχήματος, ὡσεὶ ξέδρας (;) (**εἰκ. 2**).

Τὸ στερεὸν ἔδαφος, ὡς εἶδομεν, εἶναι κατωφερές, οὕτω δὲ συμφωνεῖ μετὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀνδοκίδου (περὶ μυστηρίων 38) λέγοντος: ὅτι ὁ δοῦλος, ὅστις κατὰ τὴν νύκτα τῶν Ἑρμοκοπιδῶν ἰδὼν τὰ γενόμενα διηγεῖται ὅτι ἐκ τοῦ περιβόλου τοῦ Διονύσου εἶδε τοὺς συνωμότας ἀπὸ τοῦ Ὠδείου εἰς τὴν ὀρχήστραν τοῦ θεάτρου (τοῦ Διονύσου) **καταβαίνοντας**.

Ἐγγὺς ἐκεῖ νοτιοανατολικῶς τοῦ προπύλου εἰς βάθος 2 μέτρων συνητήσαμεν ἐκ νέου τὸ ὕδραγωγεῖον τῆς Ἐννεακρούνου (**εἰκ. 1**) ἤτοι τετραγώνων ὀχετὸν πῆλινον, καλυπτόμενον ἄνω δι' ὀριζοντίων πλακῶν ὑψ. 0.46 πλάτ. 0.30 πάχ. 0.05. Εἶναι τοῦτο συνέχεια τοῦ εὐρεθέντος κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Dörpfeld γενομένης ἀνασκαφῆς ἐν ἔτει 1902 (πρβλ. F. Graeber «Die Enneakrunos» AM 1905 σελ. 23) ὅπερ τότε ἀνεῦρον ὅτι κατήρχετο ἀπὸ τῆς Μ.Α. γωνίας τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου· πρβλ. καὶ Κουρουνηώτην ΑΕ 1903 σελ. 107, ὅστις ἀναφέρει τοῦτο ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου πρὸς τὴν ΝΔ ἄκρην αὐτοῦ, οὗ μακρὰν τῆς σφζομένης γωνίας τοῦ ἀρχαιότερου ναοῦ τοῦ Διονύσου, ἐκ τυχαίας ἐκεῖ καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους, ὡς συνέχεια τοῦ ἑπονόμου, ὅστις φέρει εἰς τὴν ἐννεάκρουστον πρὸς Δ τῆς Ἀκροπόλεως.

Τὸ αὐτὸ ὕδραγωγεῖον εὔρομεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν ἐν ἔτει 1914 κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Ὠδείου διερχόμενον κάτωθεν τοῦ βαλεριανείου τείχους (ΑΕ 1914, σ.153 εἰκ. 8).

Τὰ ἀνωτέρω δημοσιευόμενα δύο σχέδια ἐξεπονήθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ε. Gilliéron.

Π. ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ